

Открытый урок по балкарской литературе в 7 классе учительницы балкарского языка и балкарской литературы Узденовой Замиры Исмаиловны.

Дерсни темасы: Сабийликлерин тас этген сабийле. (Тёппеланы Алимни «Пиринчни сютлей акълыгы» деген чыгъармасына кёре.)

Дерсни мураты:

- 1.Тёппеланы Алимни «Пиринчни сютлей акълыгы» деген чыгъармада суратланган заман
- 2.Чыгъарманы баш жигитини сыфаты.
- 3 . Халкъыбызны тарыхына окъуучулары эслерин буруп, Туугъан жерлерине суюмекликлерин ёсдюрюу.

Дерсни барыуу: Дерсге керекли затланы хазырлау. (Кёчгюнчлюкню юсюнден китапланы кёрмючю, сабийлени ишлеген суратларын къангагъа тагъыу, интерактив къанганы фильм кёргюзтюрге хазырлау)

1944 жылда, 8-чи мартда таулулары зор бла Туугъан жерлеринден кёчюрген эдиле. Ол азапны уллула бла тенг сабийле да сынагъандыла. Биз алагъа кёчгюнчлюкню сабийлери дейбиз. Ала сабийликлерин тас этген сабийледиле. Андан бери 80 жыл ётгенди, алай ол жылланы ачылыгы бир заманда да кетмез таулу халкъны эсинден. Ол къыйынлыкъны сынагъанда Тёппеланы Алимге 8 жыл бола эди. Тёппеланы Алим кесини чыгъармасында кёчгюнчлюк азабын сынагъан таулу сабийлени сыфатларын бизни жюрегибизде, кёзюбюзде къалырча суратлагъанды.

Къангада фильмни кёргюзтюу.

Келигиз, къангада планнга кёре «Пиринчни сютлей акълыгы» деген хапарны къысха сюжет ызын эсибизге тюшюрейк. Кимди Сафар? Нени юсюнден сагъыш этеди ол? Къарындашыны аты, аны тюшю. Сафарны къарындашына аш излеу жолу. Къарт ыннаны жарсыулу сёзлери. Атасыны къарындашы бла тюбешюу. Корейли кишини адамлыгы эм жандауурлугъу.

Соруула бла ишлеу:

Хапарны баш жигити кимди? (кёчгюнчю таулу жашчыкъ Сафар)
Нек жетгенди таулу сабийлеге ачлыкъ?Сабийлени аналары къайдады? (сабийлени аталары урушда болгъаны ючюн эм таулу халкъны зор бла туугъан жерлеринден кёчюргенлери ючюн, аналары аш излей кетгенди)
Аш излей Саматха Сафар ненча адам бла тюбешди? (Тёрт)
Тюбешгенлеринден къайсындан бек къыйналды? (атасыны къарындашы Татаркъандан)
Бек къоркъуп, алай бек кимден къууанды? (корейли кишиден).
Соруулагъа толугъа эм тюз жууап бердигиз. Чыгъарманы сюжетин иги билесиз. Энди хар биригиз сагъыш этип жууап этигиз. Малкъар жазыучуладан Тёппеланы Алимден сора кёчгюнчлюк сабийди деп кимге айтыргъа боллукъбуз? (Мокъаланы Магомет, Зумакулланы Танзиля, Толгъурланы Зейтун, Гуртуланы Эльдар, Гуртуланы Салих Ёлмезланы Мурадин...)

Бу чыгъармагъа хар кимни кесини оюму барды. Мен аланы эшитирге сюеме.
–Мени «Пиринчни сютлей акълыгы» деген хапар бек жарсытхады, жюрегими къыйнагъанды. Сафар бла Самат туугъан жерлеринде жашап турлукъ эдиле, аталарын

урушдан сакълап, алай бир жарсыуларына андан уллу жарсыугъа тюшгендиле. Мен аланы аналарына да бек жарсыйма. Ол сабийлерине аш тапмай, аланы кыйналгъанларын кетюралмаздан юйге келмейди. Аталары аманат этген эди аланы кыарындашына, алай ол а, ит адам болуп чыкъды. – Бу хапарда корейли кишини адамлыгъы бийикдеди, аланы да урушха дери кечюрген эдиле Орта Азиягъа туугъан жерлеринден, ол ачлыкъ не болгъанын биледи, таулу сабийге жан аурутуп жялягъан этеди эм челек бла пиринч береди.

Бу хапарда Сафар сабийге ушамайды, ол уллу адамча сагъыш этеди, сабийлигин тас этген сабийди дерге боллукъду. Ёхтем таулада туугъан Сафар кесини не адамлыгъын, не бетин тас этмейди. Атасыны кыарындашы этгенни сабий угъай, уллу адам да кечерик туююл эди. Ол а, аны бла ариу селешгенлей турду.

-Таулу сабийлени къадарлары кечгюнчюлюкде бушуулуду. Аланы бир терсликлери да жокъду. Ала ачдан, хауа жарашмагъандан кыйналгъанлары бир заманда да унутуллукъ туююлду. Орта Азияда бек кеп сабий ачдан ёлгенди. Таулу сабий, бек ач болгъанда, битеу ашладан таулу айран бла буштону ашаргъа суюгенди. Сабийле Туугъан жерлерин унутмагъандыла кечгюнчюлюкде! Адетге, намысха кертчилей къалгъандыла. Аны Сафарны сыфатында ачыкъ керебиз.

– Бу хапарда Сафарны бек акъыллыгъа, тѣзумлюге, намыслыгъа санайма, Туугъан кыарындашы ючюн жанын берликди, атасыны кыарындашыны этгенинине да ачыуланмайды, корейли киши берген челек пиринчге уа ийнаналмайды, нек десегиз таулу адам ишлеп тапханды кесине аш-сууну. Аллах бермесин энди бизни халкъгъа кечгюнчюлюкню, бир халкъны сабийи да сыналасын аны!

Сабийле, мен бюгюн сизни хар биригизге тынгыладым эм ийнанама, сиз бир заманда да унутурукъ туююлсюз таулу халкъны кѣрген азабын. 13 жылны халкъыбыз туугъан жерин, ташларын, тауларын, сууларын унутмагъанды! Туугъан жерлерине кыайтарыкъларына ийнаныулукъ кюч-кыарыу берип жашагъандыла сургюнде.

- Кечгюнчюлюкню заманында къартла бла сабийле бек кыйналгъандыла. Къартланы кѣбюсю ал жыллада окъуна кыырылгъан эдиле. Алай сабийчиклени уа анала жанларын сакъларгъа кюрешгендиле. Иги адамла хар миллетде да барды. Биз окъугъан хапарда корейли киши аллай адамладан бириди. Сафар челекден жаланда юч сабий уууч пиринч алгъанын кѣргенинде ол жиягъан этгенди. Мен хапарны окъугъанымда, Сафар жыгъылгъанында болушуругъум келген эди. Сафар керти да таулу жашды, аны хар атлагъан атламы, хар айтхан сѣзю тюзду.

– Чыгъарманы ал бетинден башлап мен сабийлени аналарына жарсыгъанлай турдум. Таулу ана! Кыайда къалгъан болур эди? Болгъан ырысчыгъын аш-суугъа алышып, аланы кечиндирип тургъанды, ахырында уа тас болду...

- Бюгюн, биз Тѣппеланы Алимни «Пиринчни сютлей акълыгъы» деген чыгъармасын сюзе, битеу да таулу халкъны къадарыны юсюнден айтханбыз. Таулу, сабийликлерин тас этген сабийле миллетибизни атын иги ишлери бла айтдыргъандыла. Мен тилерик Аллахдан: Энди бир заманда да сабийле сабийликлерин тас этмесинле!